

УДК 351.85

С. П. Кучин,

к. е. н., доцент, старший науковий співробітник наукового відділу з проблем державної безпеки, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В СУСПІЛЬСТВІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

S. Kuchyn,

PhD in economics, associate professor, Senior scientific employee of Scientific department of the State Security problems of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

THE ACTUALIZATION OF PROBLEM OF FORMATION OF THE VALUABLE ORIENTATIONS IN SOCIETY AND THE ENSURING OF SOCIAL STATE SECURITY AS THE PRIORITY DIRECTIONS OF THE STATE SECURITY AND CULTURAL POLICY IN UKRAINE

У статті досліджено особливості сучасної державної безпекової та культурної політики в Україні. Запропоновано концепцію "Організаційна культура – Соціальна відповідальність – Соціально-культурна сфера – Соціальна безпека держави". Акцент дослідження зроблено на аналізі взаємозалежності зазначених дефініцій, їх значення для забезпечення соціальної безпеки держави. Висвітлено взаємозалежність формування відповідних ціннісних орієнтацій в суспільстві та забезпечення соціальної безпеки держави. З метою захисту державної безпеки та національних інтересів, активізації дослідження соціальної безпеки та її соціально-культурних чинників, запропоновано внести зміни до Закону України "Про основи національної безпеки України", а саме: до переліку загроз національній безпеці України додати нові загрози соціальній безпеці в напрямі швидкої втрати державою соціально-культурного та духовно-морального потенціалу нації.

The article explores the features of modern state security and cultural policy in Ukraine. It's suggested to introduce the concept of "The organizational culture – the social responsibility – the socio-cultural sphere – the social security of the state". The emphasis of research is placed on the analysis of interdependence of mentioned definitions, their importance for ensuring of a social security for a state. We've lighted the interdependence between the formation of corresponding valuable orientations in society and the ensuring of social state security. With the aim of protection of the state security and national interests, activation of a search of social security and its socio-cultural factors, it is proposed to make changes into the Law of Ukraine "About the bases of national security of Ukraine", namely, the schedule of threats for national security of Ukraine should be added with the new threats for social security in direction of the rapid loss by the state of socio-cultural and spiritually-moral potential of the nation.

Ключові слова: цінності орієнтації, культура, соціальна безпека, механізм, держава, регулювання, розвиток.

Key words: valuable orientations, culture, social security, mechanism, state, regulation, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Матеріальні і духовні блага складають сукупні можливості суспільства в розвитку суспільного виробництва та задоволенні особистих потреб. Саме особисті потреби (їх наявність, ступінь задоволення, якісні характеристики) є одним з вирішальних компонентів щодо формування організаційної культури та побудови сталої системи

ціннісних орієнтацій. Задоволенню відповідних потреб суспільства сприяє споживанню продукції підприємств, організацій та установ як сфери матеріального виробництва, так і сфери культури, розвитку соціальної відповідальності бізнесу та забезпечення соціальної безпеки держави. Формування відповідних ціннісних орієнтацій в суспільстві та, на їх основі, забезпечення соціальної безпеки держави є одним з пріоритетних напрямів державної безпекової та культурної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній науковій літературі спостерігається невелика кількість робіт, присвячених дослідженню саме проблемам соціальної безпеки, соціального управління, соціальних ризиків [5, с. 441]. Соціальна безпека поки не стала актуальним предметом дослідження. В Україні окремі аспекти проблеми соціальної безпеки досліджують такі фахівці: В. Андрійчук, Л. Весельська, Н. Головатий, М. Горожанкіна, З. Живко, Л. Ільчук, О. Коваль, С. Кучерук, Я. Орленко, В. Пашков, С. Пирожков, Ю. Порожнявий, П. Шевчук та інші. Проблематику ціннісних орієнтацій в сучасному суспільстві, питання соціальної відповідальності бізнесу, організаційної культури досліджують Д. Баюра, О. Балакірева, О. Бронницький, І. Гнибіденко, О. Головінов, М. Елвесон, Г. Задорожний, С. Кирій, О. Коврига, В. Мартиненко, Б. Пасхавер, В. Стрельцов, О. Тинкован та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціль статті полягає у виявленні особливостей формування сучасних ціннісних орієнтацій суспільства, їх впливу на розвиток сфери культури, організаційної культури підприємств та соціальної відповідальності бізнесу. Завданнями дослідження є аналіз взаємозалежності зазначених дефініцій, їх значення для забезпечення соціальної безпеки держави та пріоритетність для застосування механізмів державного регулювання через програми органів державної влади та місцевого самоврядування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система ціннісних орієнтацій складає основу поглядів особистості на навколишній світ, на інших індивідів. В цінностях зібрано досвід минулих поколінь, що дозволяє розглядати їх як найважливіші елементи культури. Зміна ціннісних орієнтацій безпосередньо впливає на всю сукупність відносин у соціально-економічній системі суспільства. Цінності не є незмінними, раз і назавжди упорядкованими. У кожній людині може існувати своя система цінностей, і в цій системі цінності шикуються у певному взаємозв'язку.

Таким чином, ціннісні орієнтації — це відображення у свідомості людини цінностей, які вважають стратегічними життєвими цілями та спільними світоглядними орієнтаціями, це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує направленість і зміст активності особистості, зумовлюючи загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистісним позиціям, поведінці, вчинкам. Разом зі змінами кардинального характеру, в Україні відбувається "переоцінка цінностей". Якщо раніше існувала певна спадковість у передачі цінностей від старшого покоління до молодшого, то нині цей феномен майже відсутній. Неминуче відбувається поступова переоцінка цінностей. Кардинальні зміни в політичній, економічній, духовній сферах суспільства призводять до змін в цінностях і вчинках людей [Докладно див. 6].

Ціннісні орієнтації є важливою складовою організаційної культури суспільства. Формування відповідних ціннісних орієнтацій покладено на функції організаційної культури. Особисті потреби (їх наявність, ступінь задоволення, якісні характеристики) є одним з вирішальних компонентів з формування суспільного попиту та побудови стійкої системи ціннісних орієнтацій. Формування у персоналу господарюючих суб'єктів та членів суспільства відповідних ціннісних орієнтацій та потреб дасть поштовх до розвитку сфери культури.

Концепція організаційної культури набула статусу одного з найактуальніших та найперспективніших напрямів, що має безпосередній прямий зв'язок та вплив на сферу культури в цілому, бо виступає як передумова посилення дієвості організації.

Організаційна культура — це нематеріальний бік діяльності організації, специфічні для кожної організації цінності, відносини, поведінкові норми, що склалися в діловій практиці і свідомості працівників. Так, М. Армстронг визначає організаційну культуру як "модель цінностей, норм, переконань, установок і припущень, які, можливо, не виражені словами, але формують те, як люди поведуться і як вони діють" [1, с. 194]. За своїм змістом організаційна культура — це сукупність цінностей і досягнень в усіх напрямках діяльності організації, дотримання нею та її складовими частинами моральних, юридичних, організаційних, економічних, технологічних, технічних та естетичних норм.

Організаційна культура стимулює або змушує працівників створювати позитивний імідж суб'єкта господарювання, спрямовує діяльність на досягнення не тільки матеріальних, але й духовних цілей. Організаційна культура має свої унікальні функції [Докладно див. 9], а саме:

- креативну — створення і збереження духовних цінностей;
- оціночно-нормативну — на основі порівняння реальної поведінки людини зі схваленими нормами, надається оцінка працівникові, визначаються його позитивні та негативні дії, прогресивне або консервативне ставлення до організаційного розвитку;
- регулююча — створення корпоративних норм і включення їх до внутрішніх нормативних положень; моніторинг дотримання цих положень працівниками;
- пізнавальна — отримання працівниками нових знань, пізнання нових відчуттів, участь у нових формах навчання, здобуття духовного і соціального досвіду;
- змістова — участь культури у визначенні людиною і соціумом сенсу життя, сенсу свого існування, тобто особистої й соціальної місії;
- комунікаційна — через цінності, норми поведінки та інші елементи культури забезпечується взаєморозуміння членів організації та їхня взаємодія;
- функція суспільної пам'яті — збереження і нагромадження досвіду людських відносин корпорації і людства в цілому.

Вплив організаційної культури на результати роботи дуже значний — у випадку невідповідності організаційних цілей та структури організації цінностям та поведінковим нормам співробітників, виникає внутрішній конфлікт, що може перерости в глибоку кризу. Організаційна культура підприємства постійно змінюється, вона еволюціонує природним шляхом під впливом змін у зовнішньому середовищі. Існують культури, які сприяють досягненню цілей організації у визначених умовах, або, навпаки, перешкоджають цьому. Зміна організаційної культури займає багато часу, в її процесі змінюються соціальні пріоритети, норми поведінки, а головне — ціннісні орієнтації.

Звернемось до такого феномену соціально-трудова відносин, як соціальна відповідальність. Соціальна відповідальність — рівень добровільного відгуку на соціальні проблеми з боку організації. Цей відгук має місце стосовно того, що лежить поза обумовлених законом чи регуляторним органом вимог щодо діяльності підприємств та організацій в сфері соціальної політики по відношенню до своїх працівників.

Соціальна відповідальність укладається у соціальної взаємодії, соціальних обов'язках, соціальній чуйності. Організація має прагнути вирішувати проблеми працівників навіть в тому випадку, коли це не передбачено законодавством. Це є добровільним прийняттям на себе соціальних зобов'язань. Зовнішні соціальні зобов'язання — це вирішення екологічних, культурних, мистецьких, соціальних, освітніх проблем працівників. Розвиток принципів соціальної відповідальності стимулює розвиток сфери культури, які вирішують комплексі культурні, мистецькі, освітні проблеми працівників, сприяють задоволенню їх відповідних потреб.

Окреме значення для забезпечення сталого процесу відтворення у сфері культури має соціальне партнерство — це тип соціально-трудова відносин, що ґрунтується не на конфронтацію сторін, а на пошук і досягнення соціального консенсусу, на забезпечення оптимального балансу в реалізації різних інтересів сторін соціального партнерства, за якого підприємець може забезпечити собі стабільне отримання відповідного прибутку, а найманий працівник — гідні умови життя. Саме в таких відносинах об'єктивно зацікавлені всі соціальні групи, держава і суспільство в цілому, оскільки завдяки ним досягається соціальна стабільність у суспільстві, його прогресивний соціально-економічний розвиток.

Соціальне партнерство одночасно є як результатом, так і активним чинником формування громадянського суспільства, в якому різні соціальні групи, прошарки та класи за своїми специфічними інтересами створюють свої організації, через які формують стійку соціальну спільноту, що забезпечує соціальну та політичну стабільність у суспільстві.

Соціальне партнерство має визначене суспільне призначення: створення та діяльність певних органів, впровадження в життя гуманістичних ідей і принципів регулювання соціально-трудова відносин, розробку, прийняття та реалізацію конкретних взаємовигідних рішень. Суспільне призначення соціального партнерства полягає також і у практичному втіленні узгодженої соціально орієнтованої політики, у сприянні врегулюванню соціальних конфліктів, подоланні кризових явищ, в кінцевому підсумку — зростанні якості життя громадян країни. Зростання якості життя, впровадження гуманістичних ідей та принципів регулювання соціально-трудова відносин, можливе лише за умов формування відповідної парадигми цінностей людини.

Розвиток принципів ефективної організаційної культури та соціального партнерства є нагальними проблемами сучасного соціально-економічного розвитку суспільства. А зміна ціннісних орієнтацій безпосередньо впливає на всю сукупність відносин в соціально-економічній системі суспільства.

Як зазначає А. Колот: "Імплементация соціальної відповідальності в загальну систему суспільного розвитку вимагає як дотримання законів, традицій, так і головного — високої загальної культури та моральності суб'єктів соціально відповідальної поведінки" [4, с. 153].

Таким чином, можна простежити чіткий взаємозв'язок досліджуваних факторів. А саме: розвиток соціального партнерства та соціальної відповідальності бізнесу сприятиме формуванню відповідних потреб працівників. Здебільшого, ці потреби задовольняються продукцією сфери культури. Розвиваючи і формуючи стійку парадигму соціальних орієнтирів та ціннісних орієнтацій суспільства, можна отримати стійкий важіль для розвитку сфери культури. Розвиток соціальної

відповідальності бізнесу, соціального партнерства є тим важелем фінансово-економічного розвитку сфери культури, за допомогою якого подібні підприємства та організації зможуть побудувати сталу фінансово-матеріальну базу для забезпечення свого ефективного функціонування.

На організації та підприємства сфери культури покладена одна з вирішальних ролей у формуванні відповідної системи ціннісних орієнтацій суспільства. Зміна ступеня розвитку організаційної культури під впливом трансформації світоглядних, ціннісних орієнтацій розвитку суспільства, безпосередньо впливає на світогляд людини, організаційну культуру, рівень соціального партнерства та соціальної відповідальності бізнесу, що в кінцевому рахунку сприятиме зміцненню соціальної безпеки держави.

Досягнення стану соціальної безпеки як складової частини безпеки національної повинно сприяти забезпеченню національних інтересів України — життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей українського народу [3]. Відтак, питання соціальної безпеки були і залишаються вкрай актуальними, враховуючи прагнення держави до захисту своїх національних інтересів та формування нової формації освічених, всебічно розвинених особистостей як фундаментальної ланки українського суспільства.

Основними сучасними принципами забезпечення національної безпеки в Україні є пріоритет прав і свобод людини і громадянина, верховенство права, своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів. Закон України "Про основи національної безпеки України" містить положення згідно, з яким національна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики в економічній, соціальній, політичній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах [3]. Таким чином, соціальна політика держави є одним із головних інструментів забезпечення національної, а відтак, і соціальної безпеки держави.

Національна безпека тлумачиться українським законодавством як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [3].

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в державі, однак недооцінка ролі інтелектуального потенціалу і недостатньо ефективне його використання в Україні призводять до того, що у матеріальному виробництві спостерігається яскраво виражений трудомісткий і сировинний характер. Об'єктами національної безпеки України є конституційні права і свободи людини і громадянина, духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності суспільства, інформаційне, навколишнє природне середовище, природні ресурси; конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність держави [3]. Важливим висновком є те, що духовні, морально-етичні, культурні цінності суспільства визнаються державою повноправними об'єктами національної безпеки задля яких провадиться спеціальна державна політика в соціальній сфері.

Незважаючи на безліч сучасних загроз національній безпеці України — наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам, — питання соціальної безпеки залишаються малодослідженими.

Соціальний захист, соціальна безпека, з одного боку, і соціальний розвиток, соціальні відносини — з іншого, органічно поєднані: без розвинених соціальних відносин не може бути досягнуто стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку [8, с. 71].

Об'єктом соціальної політики є суспільні відносини, процеси, які відбуваються у соціумі, які впливають на формування соціальної безпеки людини, задоволення нею власних соціальних потреб та інтересів, освоєння соціальних цінностей. Соціальна безпека безпосередньо залежить від соціальної політики, яка спрямована на соціальну роботу через внутрішню політику країни для формування загальних соціальних стандартів і нормативів [5, с. 438].

За сучасних умов діяльність державних органів управління та місцевого самоврядування в основному направлена на компенсацію збитків від дій загроз економічної безпеки або на подолання негативних тенденцій розвитку об'єкта [2, с. 26]. Пріоритетним для держави повинно бути комплексне вирішення проблем соціальної безпеки, формування відповідної політики попередження "руйнації" стану соціальної та національної безпеки.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Занепад культурної сфери неминуче призводить до духовної деградації людини, що негативно впливає на розвиток трудового потенціалу України, стає причиною погіршення якості ділової етики та культури спілкування в соціально-економічному середовищі країни.

На основі вищевикладеного пропонуємо концепцію "Організаційна культура — Соціальна відповідальність — Соціально-культурна сфера — Соціальна безпека держави", яка розкриває безпосередній взаємозв'язок забезпечення національної безпеки держави, розвитку сфери культури і таких явищ, як соціальна відповідальність бізнесу та організаційна культура суб'єктів економічної діяльності. Система взаємозв'язку організаційної культури, соціального партнерства та соціальної відповідальності бізнесу постійно знаходиться під впливом, з одного боку, регулюючого впливу соціальної системи, а з іншого — стихійних факторів соціального життя. Саме тому на основі ціннісних орієнтацій, громадських моральних цінностей, необхідно будувати принципи організаційної культури всередині підприємства, мотивувати адекватну політику соціальної відповідальності бізнесу, який буде давати поштовх до розвитку сфери культури.

З метою захисту державної безпеки та національних інтересів, активізації дослідження соціальної безпеки та її соціально-культурних чинників, пропонуємо внести зміни до Закону України "Про основи національної безпеки України". А саме: до переліку загроз національній безпеці України додати нові загрози соціальної безпеці в напрямі швидкої втрати державою соціально-культурного та духовно-морального потенціалу нації. До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки у соціальній та гуманітарній сферах пропонуємо внести напрям з всебічного сприяння та стимулювання на державному рівні зміцненню фінансово-матеріальної бази культурно-мистецької інфраструктури, до яких належать підприємства, заклади та установи бібліотечної, музейної, кінематографічної, театральної справи.

Культурно-мистецька інфраструктура повинна сприяти людині в усвідомленні нею сенсу свого життя, кардинально змінити форми її мислення, відновити первинну значущість духовно-моральних і національно-культурних

цінностей у господарському розвитку, а тому її розвиток повинен стати найбільш важливим пріоритетом сучасних соціально-економічних досліджень та основою для забезпечення соціальної безпеки України.

Література:

1. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами / М. Армстронг / пер. с англ. под. ред. С.К. Мордвина. — 8-е изд. — СПб.: Питер, 2007. — 832 с.
2. Живко З.Б. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах інформаційного суспільства / З.Б. Живко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 6 (96). — С. 20—28.
3. Закон України "Про основи національної безпеки України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Колот А. Усиление асимметрии в социально-трудовой сфере как современный тренд и вызов устойчивому развитию [Электронный ресурс] / А. Колот // Вопросы политической экономии. — 2012. — № 3 (4). — С. 143—155. — Режим доступа: <http://vopoliteco.ucoz.com/g/index.htm>
5. Кучерук С.С. Механізми реалізації соціальної безпеки в Україні / С.С. Кучерук // Університетські наукові записки: науковий часопис / Хмельницький університет управління та права. — 2007. — 4 (24). — С. 438—444.
6. Лисовский В.Т. Динамика социальных изменений / В.Т. Лисовский // Социс. — 1998. — № 5. — С. 98—104.
7. Соціальна безпека: сутність та вимір. наук. доп. / О.П. Коваль. — К.: НІСД, 2016. — 36 с.
8. Соціальна держава: український вибір / Ред. В.А. Гошовської / Вид. друге. — К.: ЦПСД, 2007. — 337 с.
9. Соціальна економіка: навч. посібник / О.О. Бєляєв, М.І. Дьба, В.І. Кириленко, О.М. Комяков, О.В. Сінельник / Київський національний економічний університет. — К.: КНЕУ, 2005. — 196 с.

References:

1. Armstrong, M. (2007), *Praktyka upravleniia chelovecheskymy resursamy* [The practice of human resources management], Pyter, St.Petersburg, Russia.
 2. Zhyvko, Z.B. (2009), "Ensuring social and economic security in the information society", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6 (96), pp. 20—28.
 3. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/964-15> (Accessed 15 March 2017).
 4. Kolot, A. (2012), "Strengthening of asymmetry in the social and labor sphere as a modern trend and a challenge to sustainable development", *Voprosy polytycheskoj ekonomyy*, vol. 3 (4), pp. 143—155.
 5. Kucheruk, S.S. (2007), "Mechanisms for implementation of social security in Ukraine", *Universytets'ki naukovi zapysky: naukovyj chasopys / Khmel'nyts'kyj universytet upravlinnia ta prava*, vol. 4 (24), pp. 438—444.
 6. Lysovskiy, V.T. (1998), "Dynamics of social change", *Sotsys*, vol. 5, pp. 98—104.
 7. Koval', O.P. (2016), *Sotsial'na bezpeka: sutnist' ta vymir* [Social security: the nature and dimension], NISD, Kyiv, Ukraine.
 8. Hoshov's'ka, V.A. (2007), *Sotsial'na derzhava: ukrains'kyj vybir* [Welfare State: Ukrainian choice], 2-nd ed., TsPSD, Kyiv, Ukraine.
 9. Bieliaiev, O.O. Dyba, M.I. Kyrylenko, V.I. Komiakov, O.M. and Sinel'nyk, O.V. (2005), *Sotsial'na ekonomika* [The Social Economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 23.03.2017 р.*